

Megemlékezés

Asúlyos betegséggel majd egy évig tartó küzdelme után október 11-re virradó éjjel elhunyt Meskó Attila, az MTA volt főtitkára, az Eötvös Loránd Tudományegyetem geofizikus professzora. Teljes életutat járt be. Csillogó tehetsége és emberi tisztessége hihetetlen akaraterővel és munkabírással társult, s ennek eredményeképpen mind a tudományban, mind annak irányításában és szervezésében a legmagasabb csúcsokra jutott.

1940. április 23-án született Budapesten, egy polgári család első gyermekeként. A jól nevelt fiú már a Madách Gimnáziumban kiemelkedett tehetségével. Középszintű tanulmányi versenyt nyert földrajzból és rendszeresen küldött be megoldásokat a *Középszintű Matematikai Lapok* feladatmegoldó versenyeire. Sikeres felvételi után megkezdte tanulmányait az ELTE geofizikus szakán, ahol az volt az elvárás, hogy a szakspecifikus tudás megszerzése mellett, a fizikát és a matematikát a fizikusokkal, a földtant pedig geológusokkal összemérhető szinten illik tudni. Egyed László professzornak hamar feltűnt a kiemelkedő képességű fiatalember, akit tanulmányai végeztével (1964) felvett a sashegyi Szeizmológiai Observatóriumba. Rögtön megírta kisdoktoriját, s Egyed támogatásával

MESKÓ ATTILA
1940–2008

két év elteltével (1966) mint meghívott előadó bekapcsolódhatott az egyetemi oktatásba. Sőt, 1967-ben több hónapos angliai tanulmányutat tehetett, amelynek során alkalma volt megismerni a tudományos kutatás néhány kiemelkedő műhelyét (Cambridge, Newcastle upon Tyne és Durham).

Az általános geofizikában való elmélyülése mellett, pályája kezdetétől nagy érdeklődéssel fordult a szénhidrogén-kutatásban egyre szélesebb

körben alkalmazott szeizmikus módszer felé. Ez az érdeklődés egy életre szóló kutató tevékenységgé nemesedett, amely számára a legnagyobb sikereket hozta meg.

1966-tól 1983-ig konzulensként, majd igazgatói tanácsadóként a Geofizikai Kutatói Üzemnél dolgozott félállásban, és hajtómotorja lett a szeizmikában végbement „digitális forradalomnak”.

1978-ban a Geofizikai Kutató Vállalat négy vezetőjével megosztott Állami Díjat kapott „A szénhidrogénkutatás geofizikai módszereinek és módszereinek fejlesztésében, a kutatás hatékonyságának növelésében elért eredményeierért”. Ekkor már, 1973 óta, főállású egyetemi docens volt az ELTE Geofizikai Tanszékén. 1977-ben sikeresen megvédte nagydoktoriját, és tudományos pályájának

csúcására jutott. Széleskörű elméleti és gyakorlati tudásával teljesen átalakította és korszerűsítette a tudományegyetemi geofizikus képzést. A korszerűsítés alapvetően két területen nyilvánult meg. Nagy hangsúlyt kapott az oktatásban az egzaktásra való törekvés, különös tekintettel a legmodernebb matematikai módszerek alkalmazására a geofizikai adatfeldolgozásban. Ezzel párhuzamosan, messzemenően támogatta a geofizika hagyományos kereteinek kiterjesztését. A tananyag integráns része lett a lemeztektonika, a geofizikai folyadékdinamika és a földkörüli térség fizikája. Különösen fontosnak tartotta az emberi környezet megóvását és ebben a környezeti geofizika szerepét. Tervei kiteljesedéséhez kialakította a személyi és tárgyi feltételeket, különösen 1985 után, amikor tanszékvezető és az MTA–ELTE Geofizikai és Környezetfizikai Kutató Csoportjának vezetője lett.

Ettől kezdve majd mindenütt jelen volt az egyetemi és a tudományos közéletben. Nyolc évig volt a Környezetfizikai Tanszékcsoporthoz vezetője (1987–1995), majd elnöke lett a Szakterületi Professzori Tanácsnak és a Habilitációs Bizottságnak. Tizennégy évig volt

elnöke az MTA Geofizikai Tudományos Bizottságának (1979–1993), rövidebb ideig az OTKA Élettelen Természettudományi Szakkollégiumának (1998–1999), a Magyar Ösztöndíj Bizottságnak és számos más szakmai szervezetnek. Érdemei elismeréseként 1990-ben lett az MTA levelező, majd 1995-ben rendes tagja.

1999-től 2005-ig két ciklusban volt az MTA főtitkárhelyettese, majd 2005–2008 között főtitkára. Főtitkárhelyettesként még megtartotta legfontosabb egyetemi előadásait, s csak főtitkári kinevezésétől szentelte teljes munkaidejét és energiáját az Akadémiának.

Ezek az energiák elapadtak és Attila méltóságteljesen viselve szenvedéseit, elhagyott bennünket. Velünk marad azonban számos egyetemi jegyzete, tankönyvei és legfőképpen tanítása, amellyel új pályára állította a geofizikát és megváltoztatta emberi arculatunkat. Tudjuk, hogy okosabbá és reméljük, jobbá lettünk általad, Attila!

Isten áldjon, nyugodj békében.

Horváth Ferenc
egyetemi tanár

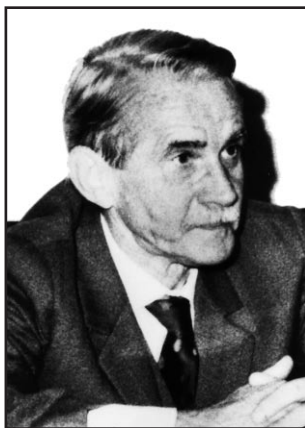
ELTE Geofizikai és Űrtudományi Tanszék

Varga János, időtálló történeti művek alkotója, az MTA rendes tagja, a Magyar Országos Levéltár nyugalmazott főigazgatója, az Eötvös Loránd Tudományegyetem dékánhelyettese, címzetes egyetemi tanára, 1956-ban az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság választott elnöke és a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának tagja, 1990–1994-ben a Magyar Országgyűlés képviselője, számos tudományos és állami elismerés, köztük a Széchenyi-díj (2005) és a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjének (2007) kitüntetettje, 2008. január 10-én elhunyt.

Varga János sugárzó tehetsége, szülőföld és hazaszeretete, ösztönös demokratizmusa, nyíltsága és kifejező készsége, szerénysége és öntudatossága egyenesen Petőfivel rokonította. Az 1947/48-as tanévre a pesti bölcsészkarra beiratkozó, majd az Eötvös Collegiumba sikerrel pályázó falusi fiú kivételes adottságai meghódították, de sokszor meg is hökkentették a rá felfigyelőket. A tehetség virtuális mércéjét éppen Petőfi nálunk utolérhetetlen magasságba emelte. Azonban az utol nem érhető szintet másfél évszázadon át kevesen tudták annyira megközelíteni, mint az akkor pályakezdő Varga János. A falu világából érkezett kivételes adottságokkal. Meg is próbálták a szinte páratlan tehetséget a „káderutánpótlásba” olvasztani. De nehéz időket megjáró, helytálló értelmiségi, halhatatlan életművet hátrahagyó történettudós vált a falu hű fiából.

Már egyetemistaként hírneve lett, s nem költött, hanem kivételes teljesítménnyel fe-

VARGA JÁNOS

1927–2008

dezett. Az Eötvös-egyetem középkori magyar történeti tanszékének tanársegédjeként 1952-ben publikált, a 18. századi jobbágyterhekkel foglalkozó tanulmányaitól egyenes út vezetett a felszabaduló jobbágyparasztság részvételét az 1848-i önvédelmi háborúban tárgyaló könyvéhez, amellyel 1955-ben, az országban az elsők között nyerte el nyílt vitában a kandidátusi fokozatot. Még abban az évben dékánhelyettségé avatta I. Tóth Zoltán dékán (az 1956-ban mártírsorsra jutó akadémikus) az egyetem és számos diák szerencséjére. Hiszen Varga János személyes példájával a hallgatók nagy többségét úgy állította a szabadság ügye mellé, hogy diákjai a provokációkat is elhárítva felelősségteljes szerepet vállaltak 1956 fejleményeiben. Ennek ellenére Varga János, mint az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság választott elnöke és a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának volt tagja az egyetemen nem maradhatott. Tizenkét éven át az MTA Történettudományi Intézetének kutatójaként, majd huszonkét éven át (felerészben a Magyar Országos Levéltár főigazgatójaként) fejtett ki maradandó értékű munkát a hazai levéltárügy és a magyar történettudomány érdekében.

Varga János indokolhatatlanul korai nyugdíjba szorításáig, majd azt követően is, szinte páratlan kutatói, történetírói teljesítményt nyújtott. A korábbi hazai és regionális kutatási eredményekre is támaszkodva, de legfőképpen saját forrásfeltárása alapján írta meg a hazai jobbágytársadalom több mint három évszázados történetét a röghöz kötöttségtől a jobbágyfelszabadításig. A folyamat sajátosságait

kiemelve olyan sematizálástól mentes összképet alkotott, ami kivételes a magyar historiográfiában. E témakörben publikált legfontosabb munkái: *A jobbágyi földbirtoklás típusai és problémái 1767–1849.* (1967) (Németül is.), *Jobbágyrendszer a magyarországi feudalizmus kései századaiban 1556–1767.* (1969), *A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban* (1971). E művek több mint ezerszáz oldala olyan koherens alapot képez a témakör minden fontos elemének megközelítésére és értelmezésére, amire a jelen, sőt a jövő tudományossága is szilárdan támaszkodhat.

Így van ez Varga Jánosnak – a továbbiakban csak példázható – főként a reformkorral, valamint a forradalommal és szabadságharcokkal foglalkozó munkásságával is. Személyes kutatómunkáról, sokban új felismerésekről és mindig szellemi függetlenségről vallanak ezek is: *Népfelkelő és gerillaharcok 1848 őszén...* (1955); *Magyarország története 1795–1849* (1964); *A Görgey-kérdéshez* (1960, 1964, 1974); *Megye és haladás a reformkor derekán I–II.* (1980); *Deák és az első magyar büntetőrendszer tervezete* (1980); *Helyét kereső Magyarország / Politikai eszmék és koncepciók az 1840-es évek elején!* (1982); *Keresztültzben a Pesti Hírlap / Az ellenzéki és a középutas liberalizmus elválása...!* (1983); *A Hungarian Quo Vadis?* (1993); *Románok és magyarok 1848–1849-ben* (1995); *Az országgyűlés szerepe a honvédelem megalapozásában* (1998); *Batthyány és az 1848. évi szeptemberi válság* (2000) – A sorsfordító korszakokról érdemlegesen mondani Varga János munkáinak ismerete nélkül immár nem lehet. Azonban nem csupán kivételes értékű irodalmi hagyatékot formált, hanem önmagát is korunk lényeglátó személyiségévé avatta.

Bizonyította ezt, amikor 1990-ben képviselővé választva egyike lett az országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottsága munkájának.

Sok mellőzés és akadályoztatás után a Magyar Tudományos Akadémia 1990 tavaszán levelező, 1998-ban rendes tagjává választotta. Az ezredfordulót követően – betegeskedése ellenére – folytatta tudományos tevékenységét. Sőt felismerve a kutatókban fogyatkozó magyar középkori társadalomtörténeti elemzések aggasztó helyzetét, s minthogy felkészültsége ezt is lehetővé tette számára, felújította középkori vizsgálódásait. Így születtek meg hézagpótló, illetve új utakat nyitó tanulmányai: *Földeskü. Határviiták lezárása a 12–15. században* (2000); *Az Árpád-kor szabaddénárosai* (2006); *A királyi serviens* (2006). A 2007 utolsó napjaiban befejezett A „kelt jobbágyfiúk” legendája című és *Forrástanulmány az Árpád-kori társadalom történetéhez* alcímű posztumusz munkája egyik kiváló tanítványa gondozásában sajtó alatt van.

Életművének tudományos fontossága, igazmondásra, munkára és helytállásra ösztönző példaadása, szeretetreméltó embersége messzemenően indokolja, hogy Varga Jánost a legjelentősebbek között tartsuk számunk kortársaink között. Tudományos pályájának ethoszát is érzékelteti, amit szerény öntudattal Pilinszky Jánostól idézve önmagára vonatkoztatott: „Amiként kezdtem, végig az maradtam.” Tegyük hozzá: A tudományosan igazolható tények és folyamatok megközelítésére törekvő, becsületes alkotó példaképe volt és marad.

Szabad György
történész